

Tidskrift för **KRIMINALVÅRD**

Nummer 3 • 2011 • Årgång 66

Tema narkotikabrott

Praxisen, straffrätten, politiken och framtiden

Generaldirektörer i "frysboxen"

Exposé över utnämningsspolitikens motsats

Så kan kriminalvården spara

Fullt möjligt att slimma HK och regionerna

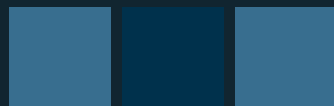
Efter Johnny Cash

Om betydelsen av kultur bakom murarna

Tidskrift för debatt om human kriminalvård

Grundad 1946 av Svenska Fångvårdssällskapet

Utkommer med fyra nummer per år.

- 3** Redaktören har ordet
- 4** HD sänker narkotikastraff
- 6** Narkotikabrotten och straffrättsliga medel
- 12** FN-kommission föreslår ny narkotikastrategi
- 14** Historien upprepar sig
- 18** En kriminalvårdsorganisation i obalans
- 21** Kulturens betydelse i kriminalvården
- 24** Sveriges framtida narkotikasituation
- 27** I korthet
- 29** Minnesord

Tidskrift för **KRIMINALVÅRD**

NR 3 • 2011 • ÅRGÅNG 66

REDAKTIONENS ADRESS

Tidskrift för Kriminalvård
Box 2562 • 403 17 GÖTEBORG

REDAKTION

Dennis Karlsson, ansvarig utgivare
031 7528817 • dennis.karlsson@kriminalvarden.se
Lars Metelius • 070 696 54 29
lars.metalius@swipnet.se
Jan Gustavsson • 054 873530
janforshaga@telia.com
Birgitta Göransson • 0708261200
birgitta.goransson@kriminalvarden.se

GRAFISK FORM

Forma Viva • Linköping

REDIGERING

Frans Schlyter • frans.schlyter@gmail.com

Manusstopp: nr 4 är 31 dec. 2011

dennis.karlsson@kriminalvarden.se

Tidskriften utkommer med 4 nummer per år.

Prenumerationspris 200 kr per år.

Medlemskap privatpersoner

inkl. tidskrift 150 kr per år.

Prenumerationsärenden

hans-olof.larsson@kriminalvarden.se

Postgiro: 298060-5 www.tfknet.se

Tryckeri: www.myran.biz

ISSN 0040-6821

Tidskrift för Kriminalvård utges sedan 1946

med Svenska Fångvårdssällskapet som ägare.

Åsikter och idéer som framförs i signerade artiklar

eller i intervjuer står helt för artikelförfattarens eller

den intervjuades räkning.

Redaktören har ordet

Välkommen till ett nytt nummer av Tidskrift för Kriminalvård. Det är något som skaver i historien om tv-mannen Ola Lindholms narkotikabrott. Exponeringen i media förstås, men också något annat, något viktigare om samhället, dess myndigheter och individer, ja kanske rentav något som leder tankarna till Orwelldystopin 1984, om det fiktiva landet i ständigt krig och med kontroll över medborgarna.

Boken Narkotika – om problem och politik (Norstedts Juridik 2011) väcker tvivel om det rimliga i målsättningen ett narkotikafritt samhälle. Åtminstone när medlen i allt högre grad är polisiära och straffrättsliga och åtminstone när småbrukare blir fokus för de polisiära resurserna. Hur en avkriminalisering av eget bruk av narkotika och/eller innehav av narkotika kan motiveras med hänvisning till humanitet, kan du läsa om i Per Ole Träskmans text i detta nummer av Tfk. Texten är en förkortad version av författarens kapitel i ovan nämnda bok.

Inom ramen för detta tema uppmärksammar vi också den nya domstolspraxisen i narkotikamål efter en HD-dom i somras, liksom att en internationell kommission vill se en ny strategi i den globala kampen mot narkotika. Givet vissa ”ramfaktorer på makronivå” kommer antalet tunga narkotikamissbrukare att öka med 16 500 fram till år 2020. Läs mer i texten som vi publicerar med benäget tillstånd från Kriminalvårdens utvecklingsenhet.

Det har varit lätt och roligt att vara redaktör för detta nummer av Tfk. Fler än någonsin sedan jag tog över som redaktör för tidningen har hört av sig med uppmuntrande kommentarer, önskemål om prenumerationer och – framför allt – bra texter till tidningen. Du hittar tre bidrag i detta nummer på följande teman: GD-byte, besparingar och kultur för intagna.

Vi har dragit på oss en rejäl försening, något som vi ska justera under 2012. Men det betyder att årets sista nummer kommer efter årsskiftet, vilket vi härmed ber om överseende med.

Väl mött alltså nästa gång på det nya året!

Dennis Karlsson
dennis.karlsson@kriminalvarden.se

Ny domstolspraxis i narkotikamål

Högsta domstolen sänkte i somras straffen i ett narkotikamål med hela tio år. Är det slutet på flera decenniers skärpningar av påföljder och domstolspraxis i narkotikamål? Och vad betyder det i så fall för Kriminalvården?

Dennis Karlsson

Den uppmärksammade domen i HD gäller två personer som köpt ett kilo mefedron och smugglat in i Sverige och därefter sålt den vidare. Tingsrätten ansåg att mefedron var att likna vid amfetamin och dömde de båda männen för bland annat grovt narkotikabrott till sex års fängelse vardera. Domen överklagades och hovrätten jämställde istället mefedron med ecstasy, som har ett högre straffvärde. När hovrätten också räknat in ett försök av de båda männen att köpa ytterligare tio kilo mefedron blev domen istället 14 års fängelse. Såväl tingsrätten som hovrätten använde sig av de tabeller över art och mängd av narkotika som domstolarna utvecklat för bedömning av straffvärde i narkotikamål.

Hovrättens dom är inte unik på något sätt. Under de senaste decennierna har området för vad som betecknas som narkotikabrott utvidgats och straffen har skärpts. Resultatet har kunnat ses i våra fängelser, där narkotikabrott inklusive smuggling 2005 gick om tillgreppsbrotten som det vanligaste huvudbrottet bland nyintagna i anstalt. De två männen som handlade mefedron i Berlin och smugglade det till Sverige såg alltså ut att bli bara ännu ett exempel på långtidsdömda narkotikabrottslingar på någon av landets slutna anstalter.

Men nu kan alltså ett trendbrott vara på gång. När HD i somras tog upp fallet med de båda männen sänktes straffen dramatiskt – till fyra års fängelse vardera. HD hänvisar bland annat till forskning där mefedron bedöms som farligare än ecstasy men mindre farligt än amfetamin. Vidare ifrågasätter HD det sätt som domstolarna använder tabellerna över art och mängd av narkotika. I ett särskilt yttrande skriver justitierådet Martin Borgeke att ”bundenheten vid tabellerna i en del fall lett till att domstolarnas avgöranden i denna typ av mål har blivit schablonartade och onyanserade”...”Enligt min mening krävs det nu att det sker en radikal omläggning av domstolspraxis i mål som avser olaglig hantering av narkotika. Särskilt när det gäller de allvarigare narkotikabrotten måste, i enlighet med lagstiftningens innebörd och de på denna punkt tydliga uttalanden i förarbetena, omständigheter vid sidan av sort och mängd ges en dominerande betydelse vid påföljdsbestämningen”.

Resultatet har inte låtit vänta på sig. Tings- och hovrätter har i nyare domar börjat ta större hänsyn än tidigare till faktorer som tidigare brottslighet, låg ålder och om gärningen är att betrakta som en del i en organi-

serad brottslighet. Och tidningen Fokus rapporterar i ett av sina septembernummer att ansökningar om resning och nåd från redan långtidsdömda narkotikabrottslingar nu strömmar in till HD respektive regeringen. Justitiekansler Anna Skarhed jämför i tidningen praxisändringen med en lagändring, vilket skulle ge de redan dömda små chanser att få sina domar ändrade. Per Ole Träskman, professor i straffrätt, säger till tidningen, att enda möjligheten för de som dömdes till långa fängelsestraff före HD:s uppmärksammade dom är att Kriminalvården uppmärksammar ändringen och försöker frige de aktuella klienterna så tidigt som möjligt.

På lång sikt kan den nya domstolspraxisen leda till att Kriminalvården behöver färre platser för personer med långa strafftider för narkotikabrott. Under 2010 togs det in 182 personer i anstalt dömda till 4-10 års fängelse för grovt narkotikabrott och 48 personer dömda till 10-14 års fängelse.

Källor: Fokus nr 35 och 38/2011, www.dagensjuridik.se
(HD river upp mefedronsmugglingdom) och utvecklingsenheten, Kriminalvården.

Narkotikabrotten och kontrollen av bruket av narkotika genom straffrättsliga medel

”En antologi som torpederar en nationalmyt”. Så beskrevs boken ”Narkotika – Om problem och politik” utgiven på Norstedts Juridik våren 2011 i en recension i Dagens Nyheter nyligen (26/8). Nedanstående text är en sammanfattning av bokens kapitel om den straffrättsliga kontrollen av narkotika.

Av Per Ole Träskman

De svenska bestämmelserna avseende narkotikabrott i gällande lag beskrivs och granskas i den ovan nämnda boken. Som kontrollform har just den straffrättsliga kontrollen av att bruka narkotika blivit alltmer central. Bruket av narkotika har allt mer och allt tydligare definierats som ett av de stora kriminalitetsproblemen. Allt större resurser har tillförts de brottskontrollerande myndigheterna för att upptäcka och beivra narkotikabruket. Det klart uttalade syftet med kontrollen har varit att målet är att uppnå ett narkotikafritt samhälle. Området för vad som definieras som narkotikabrott har utvidgats och påföljderna för narkotikabrott har skärpts betydligt. En av följderna av denna kamp mot narkotikan har blivit att allt fler av dem som döms till fängelse, för ett brott, och tas in på anstalt på grund av en dom gör det på grund av narkotikarelaterad brottslighet. Numera utgör de personer som dömts för ett narkotikarelaterat brott den största gruppen av samtliga som döms till fängelsestraff.

De centrala internationella narkotikakonventionerna

I bakgrunden för kontrollen av narkotika finns de internationella konventionerna. Den internationella opiumkonventionen som undertecknades vid en konferens i Haag år 1912 var den första internationella narkotikakonventionen. Syftet var att få en internationell kontroll av framför allt opium. Storbritannien och andra västmakter hade efter de två s.k. opiumkrigen krävt ”frihandelspolitik” i Kina som också omfattade handel av opium. De kinesiska myndigheterna hade inte tidigare accepterat handel med opium men tvingades nu till detta. Opium blev en internationell handelsvara. Med ökat narkotikamissbruk ökade den kritiska inställningen till bruket av narkotika i USA och Europa och USA sammankallade en kommission som arbetade fram den konvention som antogs 1912. De som undertecknade konventionen förband sig att efter bästa förmåga kontrollera alla personer som framställer, importerar, saluför, distri-

buerar och exporterar morfin, kokain och ämnen som utvunnits ur dessa. Konventionen var inte speciellt effektiv för sitt syfte och en revidering trädde i kraft år 1928.

”The Single Convention” – FN:s narkotikakonvention

1961 års narkotikakonvention reglerar all hantering av de traditionella narkotiska ämnena och preparaten. Det centrala i konventionen är att den förpliktigar medlemsstaterna att införa lagstiftning om narkotika. Konventionens huvudbudskap är att narkotika får ”importeras, tillverkas, exporteras, bjudas ut till försäljning, överlätas eller innehas endast för medicinskt och vetenskapligt ändamål”. Enligt konventionen ska de straffrättsliga kontrollåtgärderna med kraft sättas in mot den illegala odlingen av opiumvallmo, kokablada och cannabis. Varje medlemsstat ska vidta ”nödvändiga åtgärder” för att odling, produktion, tillverkning, innehav, köp, försäljning, överlåtelse av varje slag, transitering, transport, import och export av narkotika i strid med bestämmelserna i konventionen ska utgöra straffbart brott. Också ”varje annan handling, som enligt medlemsstatens åsikt är i strid med bestämmelserna i denna konvention” ska utgöra straffbart brott när det begås avsiktligt.

Förpliktelseerna att kriminalisera en narkotikarelaterad gärning omfattar inte eget bruk av narkotika och inte heller andra än ”avsiktliga” gärningar, alltså sådana som begås med uppsåt.

”Psykotropkonventionen” (1971)

Alla ”nyare” ämnen, särskilt de som kan produceras på teknisk väg, omfattades inte av 1961 års konvention. En ny konvention, 1971 års ”psykotropkonvention” utarbetades och godkändes av FN för att täppa till

denna lucka. I den behandlas kontrollen av hallucinogener, centralstimulanta, sömnmedel och lugnande medel.

År 1988 antogs FN:s tredje konvention (Wienkonventionen) mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen. Syftet med konventionen är att med utgångspunkt från de två tidigare FN-konventionerna förstärka det internationella samarbetet ytterligare och effektivisera insatserna mot den internationella narkotikabrottsligheten. Konventionen fokuserar på att staterna genom nationell lagstiftning ska kriminalisera även förfarandet som innebär hjälp att dölja eller omsätta vinsterna från den illegala narkotikamarknaden. I konventionen förutsätts därför också att tvätt av pengar som härstammar från illegal narkotikahandling kriminaliseras.

Inte heller i 1988 års konvention berörs kriminaliseringen av eget bruk av narkotika och inte heller den förutsätter annat än att det är uppsåtliga brottsliga gärningar som innebär illegal hantering av narkotika som beläggs med straff. Inte någon av de tre FN-konventionerna förutsätter att eget bruk av narkotika kriminaliseras eller att oakt samma narkotikabrott omfattas av de som beläggs med straff.

EU:s rambeslut angående narkotikahandel

I Europeiska unionens rambeslut angående narkotikahandel gör man ett explicit undantag från kriminaliseringskravet då det gäller punkten framställning, tillverkning, extraktion, beredning, etc. av narkotika. Kravet på att straffbelägga gärningen omfattar inte de fall då ”gärningsmännen har handlat endast i syfte att tillfredställa deras egen privata konsumtion såsom den definieras i nationell lagstiftning”. Detta innebär att det är upp till varje stat att själva – om

den så önskar – definiera vad som avses med egen konsumtion av narkotika och bestämma om den ska kriminaliseras eller ej. En viss mängd narkotika som anskaffas, innehas och brukas kan definieras som privat bruk och tillåtas.

Den andra begränsningen i EU:s rambeslut om narkotikahandling gäller frågan om uppsåt. Rambeslutet förutsätter en kriminalisering bara då ”handlingen begås uppsåtligt och orättmätigt”.

Rambeslutet förutsätter generellt sett att ”brotten ska beläggas med straffrättsliga påföljder som är effektiva, proportionella och avskräckande”. Efter granskning av den internationella regleringen av illegal narkotikahandling i jämförelse med gällande svensk rätt kan sägas att den svenska regleringen väl uppfyller alla förpliktelser som finns inskrivna i de internationella dokumenten. Det kan också noteras att Sverige i två avseenden gått längre än vad som förutsätts. Sverige har en generell kriminalisering av eget bruk av narkotika vilket inte förutsätts i de internationella dokumenten. I dem förutsätts inte heller att narkotikabrott av oaktsamhet är kriminaliserat.

Svensk straffhistoria: narkotikastrafflagstiftningens utveckling

Narkotikabrotten är en 1900-talsprodukt. Lagstiftningens utveckling kan grovt indelas i tre perioder. Under den första perioden var narkotikan ett bland farliga gifter som skulle behandlas som ett sådant. Det som kriminaliserades var den nationella försäljningen och hanteringen av gifterna och de andra förbjudna varorna i samband med försäljningen. Straffen för överträdelse var låga, nämligen böter. Brotten bedömdes således inte vara särskilt allvarliga eller klandervärda.

Under den andra perioden (som inleddes med en narkotikakungörelse år 1920) uppmärksammade man bruk och möjligt missbruk som ett problem men det definierades som ett individproblem. Sverige hade anslutit sig till opiumkonventionen 1912 och kungörelsen avsåg explicit handel med opium och vissa andra narkotiska ämnen. Den innehöll ett antal kriminaliseringar som smuggling, tillverkning, innehav, obehörig försäljning och saluhållande. Straffen var fortfarande lindriga: ingenting annat än böter. En ny kungörelse ersatte år 1930 den äldre efter att Sverige anslutit sig till den andra opiumkonventionen som även inkluderade kokablod och cannabis bland de förbjudna ämnena. Några år senare infördes en möjlighet att utdöma fängelsestraff. Under 1950-talet utvidgades möjligheterna att döma till fängelse och straffskärpningar ägde rum på 1960-talet.

Vid början av den tredje perioden betecknades narkotikabruket medvetet och tydligt som ett socialt samhälleligt problem och detta problem ville man – och menade man sig kunna lösa – inom straffsystemet. Straffskärpningar motiverades med hänvisning till att narkotikabrotten ökat. En utveckling mot ökat narkotikamissbruk och ökad illegal narkotikahandel var allvarlig i synnerhet som missbruket tycktes öka i allt yngre åldersgrupper. Alla åtgärder borde därför vidtas för att motverka missbruket och Departementschefen ansåg att en sådan åtgärd var att höja straffen. Fängelse infördes som normalstraff för narkotikabrott år 1964. Den illegala narkotikahandeln och narkotikamissbruket definierades klart och tydligt som ett betydande social, samhälleligt problem.

Man kan förenklat beskriva narkotikabrottet som ett brott där man har straffbelagt tre skilda handlingsformer som alla innebär en viss hantering av narkotika.

1. Framställning och spridning av narkotika i överlåtelsesyfte exempelvis bearbetar, förpackar, transporterar och förvarar narkotika som inte är avsedd för eget bruk.
2. Support för framställning och spridning som förvara, befordra eller förmedla kontakt mellan säljare och köpare av narkotika.
3. Handlingar som behövs för att underlätta eget bruk av narkotika som innehav, bruk eller annan befattning med narkotika.

En utvecklingstendens har varit att straffen skärpts. Då narkotikastrafflagen antogs var det strängaste möjliga straffet för grovt narkotikabrott fyra års fängelse. År 1969 höjdes den till sex års fängelse och 1972 till tio års fängelse. Alla skärpningar har motiverats med den förändrade och försämrade narkotikasituationen, mer utbrett missbruk, ökad grov brottslighet och ökad internationalisering. Sedan år 1997 har den genomsnittliga utdömda fängelsetiden för narkotikabrott ökat betydligt från 14 till 19 månader. Denna ökning i antalet fängelse-domar och fängelsestraffens ökade längd sätter sitt tydliga avtryck inom kriminalvården. Sedan år 2005 är narkotikabrott det vanligaste huvudbrottet bland nyintagna, till skillnad mot tidigare då tillgreppsbrotten utgjorde den största enskilda kategorin.

Kriminalisering av eget bruk

Den straffrättsliga kontrollen av narkotika i Sverige har blivit starkt präglad av vissa ideologiska ställningstaganden. Den kanske viktigaste av dessa är ställningstagandet om absolut nolltolerans mot narkotika och att

man accepterar det kriminalpolitiska syftet att narkotikakontrollens mål är att uppnå ett narkotikafritt samhälle. En konsekvens av dessa ställningstaganden var kriminaliseringen av eget bruk av narkotika.

När narkotikastrafflagen stiftades fanns det en tydlig tanke bakom den nya lagstiftningen att göra en klar skillnad mellan tillverkare, försäljare och distributörer å ena sidan och missbrukare av narkotika å andra sidan. Missbrukaren skulle inte drabbas av den nya lagen utan tanken var att minska tillgången på narkotika. En logisk konsekvens var att eget bruk inte blev kriminaliserat. Narkotikalagstiftningen skulle inte försvåra eller hindra att en missbrukare kom under vård. Detta förhållningssätt att fokusera kontrollen på tillverkare försäljare och distributörer och att lösa problemen med eget missbruk genom upplysning och vård började ifrågasättas på 1980-talet. Den intensiva debatten om kontrollåtgärderna primärt skulle riktas mot den grova narkotikabrottsligheten eller mot missbrukaren avgjordes genom att man kriminaliserade eget bruk 1988.

Argumenten mot en kriminalisering av eget bruk var för det första att det strider mot en liberal svensk tradition att straffbelägga en handling som riktar sig mot den egna personen. Inte ens självmord eller medverkan till självmord är straffbelagt. För det andra menade man att polisen saknade resurser för ett effektivt upprätthållande av kriminalisering av eget bruk (ex rätten att ta urin- och blodprov vid misstanke om narkotikabruk). För det tredje anförde man att rädslan för straff kunde innebära att missbrukaren undvek att söka vård. Man poängterade också att en kriminalisering medförde en oönskad stigmatisering av stora socialt välanpassade grupper av människor som bara sporadiskt använde narkotika som

njutningsmedel. Eget bruk kriminaliserades som ett rent bötesbrott men skärptes 1993 då fängelse i högst sex månader infördes i straffskalan. Polisen fick genom skärpningen en möjlighet till kroppsbesiktning i form av urin- och blodprov vid skäligen missstanke om bruk av narkotika. Kriminalisering av eget bruk kom att förändra polisens kontroll genom spaning genom att bli alltmer fokuserad på just missbrukarna. Det var dem man vill komma åt. ”Det skall vara jobbigt att vara missbrukare” är ett citat ur Rikspolisstyrelsens narkotikamantifest 1989.

Brå redovisar i en rapport över rättsväsendets insatser att polisen satte upp mål om att genomföra ett visst antal urin- och blodprov medan insatser mot grov narkotikabrottlighet inte förekom lika ofta som ett prioriterat mål. Brå:s utvärdering kan sammanfattas i några få enkla satsar: Polisen har sedan 1990-talet alltmer prioriterat den ringa narkotikabrottsligheten, där eget bruk utgör en betydande del. Detta har också resulterat i en kraftig ökning av antalet lagförda för ringa narkotikabrott.

Genom en lagändring år 2010 öppnades möjligheten för att också ta urinprov av barn under 15 år som misstänks för narkotikabrott. Detta innebär att man nu kan använda straffprocessuellt tvångsmedel, som varit förbehållet för åtgärder under en förundersökning som avser brott, också i sådana fall då det inte kan handla om ett brott som kan bli bestraffat. Ett barn under 15 år är inte straffansvarig och kan därför inte dömas för ett brott.

Narkotikapolitik, kriminalpolitik och straffrättspolitik

Det finns vissa klassiska grundlinjer för kriminalpolitiken och straffrättspolitiken. Den beskrivs ofta med karaktärsord som ”rationell”, ”homogen” och ”human”.

Rationalitet och homogenitet är framför allt kravet på att alla beslut ska bygga på en stark faktabas (både empirisk och rättslig) och vara väl övervägda. All lagstiftning tar utgångspunkt i att man identifierar och erkänner ett samhällligt problem. För att det ska vara befogat att försöka lösa problemet genom lag, ska problemet vara tillräckligt allvarligt och så svårt att lösa att informella lösningar och beslut från myndigheter på verkställighetsnivå inte är tillräckliga. Särskilt för strafflagstiftningen gäller att det måste finnas goda skäl för en kriminalisering. Kriminalisering och straff är en lösning som kan berättigas först då andra alternativ inte är tillräckliga. Kravet på humanitet gäller kraven på en rättvis rättegång, att internationella mänskliga rättigheter beaktas och att de straffrättsliga normerna inte är diskriminerande, samt att påföljdssystemet inte utformas på ett sådant sätt att den straffrättsliga kontrollen försäkras mer lidande än högst nödvändigt.

Strafflagstiftningen är alltid knuten till tre frågor: Ska en viss gärning kriminaliseras, hur ska gärningen kriminaliseras, beskrivas och avgränsas, hur strängt ska straffet vara för den kriminaliserade gärningen? När det gäller narkotika tas svaren för givet. Kriminalisering ska alltid tillgripas, kriminaliseringen ska vara omfattande och straffen ska vara stränga. På narkotikaområdet uppställer man nolltolerans som en absolut norm. Den svenska narkotikakontrollen har länge grundats på nolltolerans med syftet att uppnå ett narkotikafritt samhälle.

Mycket av det som ingår i narkotikahandlingen är klart straffvärt, framför allt smuggling i stor skala, tillverkning och spridning. Men att vissa delar av narkotikahandlingen är klart straffvärda behöver inte betyda att också alla andra former är det,

t.ex. det egna bruket av narkotika eller innehav för eget bruk. En avkriminalisering av eget bruk kan motiveras med hänvisning till rationalitet: missbruksproblemen kan inte lösas effektivt genom strafflagstiftning. Den nuvarande narkotikakontrollen har fått en felaktig fokusering och är inte särskilt effektiv. Kontrollen har inte medfört en minskning av narkotikaproblemen. Man kan på goda grunder anta att andra kontrollåtgärder än straff i det långa loppet är effektivare för att komma åt hälso- och ordningsproblemen kring eget bruk av narkotika.

En avkriminalisering kan också motiveras genom hänvisning till homogenitet. I ett liberalt samhälle finns mycket litet utrymme för kriminalisering av självdestruktivt beteende eller beteende som en del uppfattar

som omoral. Men avkriminalisering kan framför allt motiveras med hänvisning till humanitet. Missbrukare ska inte stressas och behandlas som en främmande och oönskad person. Eller för att citera den norske straffrättsprofessorn Johs. Andenaes: ”avkriminalisering av eget bruk handlar bl.a. om rättfärdighet och medmänsklighet i förhållande till en starkt belastad grupp människor”. Den svenska stresspolitiken mot narkotikaanvändare och narkotikamissbrukare är ur moralisk synpunkt sedd inte ett spår rättfärdig. Det är därför också ovärdigt att stödja den. ■

Per Ole Träskman

Juris doktor och docent i straffrätt och straffprocessrätt vid Helsingfors universitet.
Seniorprofessor i straffrätt vid juridiska fakulteten vid Lunds universitet.

Kommission vill se ny narkotikastrategi

Det globala kriget mot droger har fått katastrofala följder för såväl människor som samhällen. Det är därför hög tid att fokusera på alternativ till den polisiära och militära strategin, hävdas i en rapport som bland andra FN:s tidigare generalsekreterare Kofi Annan står bakom.

Av Inger Nilsson

Femtio år efter att FN antog sin första narkotikakonvention och 40 år efter att USA:s president Richard Nixon lanserade kriget mot droger krävs en ny strategi. Kriget har nämligen inte vunnits och kommer inte att vinnas. Det är utgångspunkten i den rapport som en internationell kommission lämnade över till FN i början av sommaren. Bakom rapporten, "Global Commission on Drugs Policy" står en rad

inflytelserika personer, däribland Kofi Annan, tidigare generalsekreterare för FN, Mexikos, Brasiliens och Colombias före detta presidenter, den

förre norske utrikesministern Thorvald Stoltenberg och nobelpristagaren i litteratur Mario Vargas Llosa.

Rapportens slutsats är att kriget mot droger inte varit framgångsrikt utan istället kontraproduktivt. Enligt rapporten har den repressiva strategin stimulerat kriminella nätverk, befrämjat våld, korruption, stigmatisering och en ökad droganvändning, samtidigt som den kostat skattebetalarna miljarder.

Enorma satsningar på kriminalisering och repressiva lagar riktade mot producenter, langare och användare av narkotika har totalt misslyckats med att minska tillgång och konsumtion. Om man tillfälligt lyckats stoppa en källa har den nästan omedelbart ersatts med en ny producent eller langare. Repressiva insatser mot användarna har hin-

” *Kriget mot narkotikan kommer inte att vinnas*

drat effektiva åtgärder för att minska hiv, dödsfall i överdoser och andra allvarliga konsekvenser av missbruket.

FN räknar med att åtminstone 250 miljoner människor använder illegala droger och att miljontals är involverade i odling, produktion och tillverkningen. Alla dessa människor kan inte behandlas som kriminella, menar man i rapporten. Av de 250 miljoner användarna beräknar FN att mindre än tio procent är vad som kan betecknas som beroende och de flesta som är involverade i tillverkningen är småbönder som strävar efter att göra livet drägligt för sina familjer.

Kommissionen uppmanar nu till att bryta det tabu som i decennier hindrat en offentlig diskussion om det som man menar krävs: en strategi som tar makten från de kriminella och behandlar drogmissbrukare som patienter och inte som i första hand kriminella. Utökad vård, skadereducerande vårdpro-

” *Kommissionen argumenterar också för en avkriminalisering*

gram som sprutbytesprogram, behandling med läkemedel och även försök med legal förskrivning av till exempel heroin är alternativ som tas upp i rapporten.

Kommissionen argumenterar också för en avkriminalisering och att regeringar utifrån egna politiska och kulturella realiteter inte ska motarbetas att i försök reglera och legalisera försäljning av främst cannabis.

Det finns idag entydig kunskap om att hårdare och repressiva åtgärder inte minskar missbruket utan göder korruption och våld, är rapportens slutsats.

Tanken bakom kriget mot narkotika var att hotet om straff skulle skrämman människor från att använda droger. I praktiken har det inte fungerat. Många länder med hårda och långa straff mot såväl missbrukare som smålangare har betydligt större problem än länder med en toleranter inställning. Länder som på senare år introducerat avkriminalisering och andra former av minskat straffänkande har inte sett någon ökning av missbruket, hävdas i rapporten med hänvisning till studier på området. Ett exempel som tas upp i rapporten är Portugal, som 2001 var det första land i Europa som avkriminaliserade missbruk och innehav av droger.

Rapportens kritiska udd är främst riktad mot FN:s narkotikakonventioner, som författarna menar är ett hinder för det som flera nationella regeringar idag hävdar, att det behövs en strategi baserad på folkhälsa, utbildning, vård och avkriminalisering.

Kritiken i rapporten är inte ny. Inför FN-mötena om narkotika 1998 och 2003 mobiliserades liknande kritik för att regelverket i konventionerna skulle ändras, men utan resultat.

Rapporten andas dock en viss optimism om att en förändring kan vara på väg, främst för att den nuvarande USA-administrations uttryckt förståelse för en politik som behöver mer att erbjuda än hårda straff och förstörelse av småbönders coca-odlingar.

Rapporten finns att läsa på: www.global-commissionondrugs.org/Report ■

Ingert Nilsson är journalist

Eget bruk blev kriminellt 1988

I Sverige var det fram till slutet av 1980-talet inte kriminellt med mindre innehav av narkotika för eget bruk men 1988 kriminaliserades även innehav för eget bruk. Motivet angavs vara ökade möjligheter att tidigt få kontakt med unga missbrukare och kunna erbjuda dem behandling. Lagen ansågs dock som verkningslös eftersom straffet var böter. 1993 inkluderades därför fängelse i straffskalan, vilket gjorde det möjligt med polisiära insatser som att ta urin- och blodprov på misstänkta. Björn Fries, narkotikasamordnare i den tidigare socialdemokratiska regeringen, har sagt att han skulle vilja se en utredning om vad kriminaliseringen av det egna bruket fått för konsekvenser. Någon sådan studie har dock ännu inte gjorts.

Historien uppprepar sig

Så har det hänt igen. Regeringen har plötsligt flyttat på Lars Nylén, från chefsposten på Kriminalvården till en helt ny och tidigare okänd befattning i regeringskansliet. Flera av hans företrädare har rönt samma öde.

Av Gunnar Lindberg

De olika regeringarnas egentliga skäl för förflyttningarna har inte öppet redovisats, varför gissningarna kring händelserna är många. Få analyser av varför regeringar flyttar på statliga verksamheter har hittills gjorts. Jag dristar mig till att försöka skildra några uppmärksammade fall inom fäng- och kriminalvården i Sverige.

Torsten Eriksson kan vara ett bra exempel på en person, som från att vara socialdemokraternas ledande ideolog på fängvårdsfrågor under 1940-talet och GD 1960-70, av samma parti i slutet av 1960-talet bedömdes som "omöjlig" chef för Kriminalvårdsstyrelsen. Kort kan hans bana beskrivas på följande sätt. Redan 1944 skrev han tillsammans med Else Kleen, (gift med socialministern Gustav Möller), Gustav Jonsson (senare kallad "Skå-Gustav") och Per Nyström boken "Fången, människan, straffet". Torsten Eriksson blev under 1950-talet Justitiedepartementets man när det gällde att driva fram reformer inom fängvården. Saken var nämligen den att departementet och justitieministern Herman

Zetterberg stod i ständig strid med Fängvårdsstyrelsens överdirektör, **Hardy Göransson**, som jämte ÖD-tjänsten också var riksdagsman för folkpartiet i första kamraren. Perioden kom att kallas "dubbelkommandot" och hade till följd att man inte visste om det var departementet eller Fängvårdsstyrelsen som bestämde.

Bland annat en debatt i riksdagen i mars 1954 avslöjade de djupa motsättningarna mellan departementschefen och fängvårdschefen. Hardy Göransson framhöll bland

” *Justitieministern stod i ständig strid med Fängvårdsstyrelsens överdirektör*

annat att ordningen med en särskild sakkunnig (Torsten Eriksson) i departementet gjorde arbetet i Fängvårdsstyrelsen svårare. "Man vet inte var gränserna går såsom befogenheterna höljs i dunkel", uttryckte sig Göransson. Trots dessa allvarliga motsätt-

ningar mellan ministern och verkschefen avsattes inte Göransson, som var chef för Fångvårdsstyrelsen under åren 1936-60.

Torsten Eriksson efterträdde som väntat Göransson och Fångvårdsstyrelsen bytte namn till Kriminalvårdsstyrelsen, med generaldirektör och överdirektör, utbyggd administration och flytt till nya lokaler. De stigande svårigheterna under 1960-talet med kraftigt ökat fångantal, överbeläggningar och rymningar gjorde att Torstens Erikssons chefskap ifrågasattes alltmer. Med KRUM:s intåg på arenan och med ökande krav på förändringar av kriminalvården, blev Torsten Eriksson politiskt och ideologiskt omöjlig för den socialdemokratiska regeringen. Det blev justitieminister Lennart Geijers uppgift att avskeda Eriksson, och hans närmaste man – statssekreteraren Ove Rainer – fick uppgiften att underrätta Torsten Eriksson om regeringens och partivännernas beslut. Troligtvis med svenska pengar inrättades en tjänst som expert i FN, som skraddarsyddes för Eriksson, och han flyttade snart nog till FN:s högkvarter i USA.

Ny GD blev **Bo Martinsson**, jurist och gruppleddare för socialdemokraterna i riksdagen. Martinsson fick en ”flygande start” som GD i och med att han

” *Martinsson fick en flygande start som generaldirektör*

redan innan han formellt hade tillträtt var med att leda de så kallade Österåkeröverläggningarna i slutet av 1970. Bo Martinsson var chef för Kriminalvårdsstyrelsen

1970-86. Han överlevde alla de regeringar av olika politiska sammansättningar som passerade revy på 1970- och 80-talen.

Martinsson efterträddes den 1 juli 1986 av socialdemokraten **Ulf Larsson**. Hans tid som GD blev kort. Redan den 22 oktober samma år, efter allt rabalder och politisk oro efter storspionen Stig Berglings rymning, avsattes Larsson. Justitieminister Sten Wickbom och en statssekreterare i justitiedepartementet sparkades, och också en av Kriminalvårdsstyrelsens högre chefer drabbades; Avdelningschefen Clas Amilon ansågs nämligen, rätt eller orätt, vara delvis ansvarig för Berglings rymning. Ulf Larsson blev senare chef för Tullverket.

Statsminister Ingvar Carlsson utsåg Anna-Greta Leijon till ny justitieminister, som valde **Björn Weibo** till ny GD. Weibo upprätthöll tjänsten till 1993. Det var justitieministern och moderaten Gun Hellsvik som 1993 ”avvecklade” Björn Weibo och placerade honom som expert i regeringskansliet, i dagligt tal kallat för ”frysboxen”. Weibo ersattes av **Bertel Österdahl**, som var GD fram till juni 2003 då han efterträddes av **Lena Häll Eriksson**.

Det var sedan socialdemokraten Thomas Bodström som avskedade henne den 24 september 2004.

Bodström berättar i sin bok ”Inifrån” (2011) hur han använde sin statssekreterare Dan Eliasson till uppdraget att övertala Häll Eriksson att avsäga sig uppdraget. I boken skriver han att ”generaldirektören för Kriminalvårdsverket Lena Häll Eriksson hade varit oklok nog att uttala sig i media medan hon fortfarande var ur balans. ’Det är som en mardröm, det är som en mardröm’, hade

hon utropat i tv. Det var knappast det lugnande besked som svenska folket ville höra av den myndighetschef, som var ansvarig för att farliga människor inte rymmer från våra fängelser. Jag insåg att det inte längre gick att uttrycka fullt förtroende för henne.”

” *Det är som en mardröm, det är som en mardröm*

Ministern ansåg dock att ”det skulle vara mycket bättre om hon avgick självmant än om vi var tvungna att sparka henne”. Häll Eriksson blev senare chef för SMHI i Norrköping.

Thomas Bodström hade tidigt klart för sig vem som skulle ”rädda” både kriminalvården och honom själv som minister, och skriver i sin bok: ”Jag visste att det behövdes en ny generaldirektör omedelbart, en som stod för trygghet och fasthet.” **Lars Nylén** var således Thomas Bodströms och socialdemokraternas ”frälsare”. Genom att i september 2004 snabbt avsätta Häll Eriksson och för-

ordna Lars Nylén som chef för Kriminalvården undvek regeringen, enligt Bodström, en politisk kris. Lars Nylén har varit en omvittnat skicklig chef för myndigheten.

Nu har det dock hänt att den person som av socialdemokratiska justitieministern ansågs vara en frälsare, drabbats av moderaternas onåd och flyttats till ”frysboxen” i regeringskansliet. Justitieminister Beatrice Ask har hittills gått försiktigt fram och har tillsatt

en erfaren och kunnig pensionerad regionchef, **Inga Mellgren**, till ”övergångs-GD” för Kriminalvården. Det är onekligen en ny politisk taktik för att lugna ner situationen. Ask och re-

geringen vill kanske i någorlunda lugn och ro söka efter den person, som ska sitta på den GD-stol som förefaller vara försedd med en väloljad katapult. ■

Gunnar Lindberg

Gunnar Lindberg är f.d. kriminalvårdsdirektör i Malmö. Han började sin kriminalvårdskarriär 1959 som assistent på kvinnoanstalten i Växjö och arbetade också på Kriminalvårdsstyrelsen.

Foto Inga Mellgren: Niclas Sandberg

Kriminalvårdens chefer 1825-2011

Det var först år 1825 som den svenska fångvården fick en enhetlig administrativ ledning. Då tillsattes (den 3 februari) nämligen en Styrelse över rikets fångelser och arbetsinrättningar. Dessförinnan hade ansvaret för fångvården varit fördelat på flera myndigheter: länsstyrelserna, Krigskollegium, Överstyrelsen för flottans förvaltning, Kommerskollegium och Kammarkollegium. Styrelsen ombildades fr.o.m. den 16 december 1859 och fick namnet Fångvårdsstyrelsen, vars chef var generaldirektör (GD) t.o.m. 1910. Därefter hade han ställning som överdirektör (ÖD) till den 1 juli 1969. Fr.o.m. den 1 januari 1965 hade styrelsen namnet Kriminalvårdsstyrelsen. Den 1 januari 2006 ändrades namnet från Kriminalvårdsstyrelsen till Kriminalvården.

Löwenhielm, Carl Axel (1772-1861)
Ordförande i styrelsen 1825-1826

Åkerhielm, Gustaf Fredrik (1776-1853)
Ordförande i styrelsen 1826-1835

Livijn, Clas (1781-1844) Ordförande i styrelsen 1835-1844

Troil, Emil von (1800-1859) Ordförande i styrelsen 1844-1855

Stråle, Vilhelm (1816-1902) Ordförande i styrelsen 1855-1859, GD och chef 1859-1867

Almquist, Gustaf Fridolf (1814-1886)
GD och chef 1867-1885

Wieselgren, Per Sigfrid (1843-1910) GD och chef 1885-1910

Almquist, Viktor Emanuel (1860-1951)
ÖD och chef 1910-1927

Masreliez, Gustaf Vilhelm (1880-1964)
ÖD och chef 1927-1936

Göransson, Hardy (1894-1969)
ÖD och chef 1936-1960

Eriksson, Torsten (1906-1977)
GD och chef 1960-1970

Martinsson, Bo (1922-1999)
GD och chef 1970-1986

Larsson, Ulf (f. 1935)
GD och chef 1986-07--1986-09

Weibo, Björn (f. 1935)
GD och chef 1986-1993

Österdahl, Bertel (f. 1937)
GD och chef 1993-2003 (juni)

Eriksson, Lena Häll (f. 1949)
GD och chef 2003-2004 (september)

Nylén, Lars (f. 1947)
GD och chef 2004-2011 (30 juni)

Mellgren, Inga (f. 1944)
GD och chef fr.o.m. 1 juli 2011

Källa: Biblioteket, Kriminalvårdens huvudkontor
Porträttbilderna på generaldirektörerna är från huvudkontorets samlingar.

Kriminalvårdsorganisation i obalans

I dagarna presenterar Kriminalvården ett första besparingspaket inför 2012, men var i organisationen bör det sparas? Skribenten ser en myndighet som lider av ”vertikal” obalans och vill denna gång se besparingar i överbyggnaden.

Av Sten-Åke Lövdahl

I personaltidningen Runtikrim nr 7/2001 var jag gästkrönikör med en artikel med rubriken ”Timeout för alla idékläckare”. Min egen men refuserade rubrik var ”Timeout för centrala innovationer”. Min ambition var att belysa att överbyggnadens ”uttänkta” ambitioner inte alltid var i överensstämmelse med den lokala nivåns möjligheter att kunna omsätta dem i den takt som påfordrades. En period befriad från nya ambitionshöjningar skulle därför kunna möjliggöra att ”praktiken skulle hinna komma ikapp retoriken”. Efter att ha arbetat centralt i tjugo år och på nytt ett par år ute på linjen, kände jag då att många på lokal nivå hade denna upplevelse, vilket jag efter krönikan fick många ytterligare bevis för.

Nu snart tio år senare har jag åter ”lyssnat” på den lokala organisationen och förstått att det finns synpunkter av liknande slag. Många vittnar om att kärnverksamheten i kriminalvårdsarbetet och därvid främst i anstalt har blivit mer kvalitativ inom både säkerhet och behandlingsarbetet. Samtidigt finns synpunkter på att arbetet lokalt har blivit allt mer administrativt betungande

och instrumentellt inriktat och att chefen näst intill fått rollen som en administrativ slasktratt. Detta ses inte minst som en konsekvens av att överbyggnaden vuxit kraftigt de senaste fem åren sedan 1M infördes. En grov skattning ger vid handen att de regionala staberna och HK har vuxit med cirka 175 anställda, vilket innebär en ökning med ungefär 50 procent på fem år, d.v.s. i princip

” *Överbyggnaden har vuxit kraftigt sedan 1M infördes*

i enlighet med klassiska Parkinsons lag och till en kostnad om ca 80-90 miljoner. Det paradoxala är här att 1M-införandet föregicks av en effektiviseringsutredning (2003) som genomlyste kriminalvården och lade en mängd besparingsförslag. Nu står vi åter inför en effektivitetsutredning och det som förvånar mig är att ingen uppföljning och utvärdering av 1M genomförts under dessa fem år. Den skulle kanske ha ”avslöjat” vad som varit på väg av ökad byråkratisering, ökade kostnader i organisationen och även ifråga om de byggkostnader som hävdas

vara den största ”boven”. Jag har alltid funderat över hur en GD:s nära rådgivare agerar och vilket ansvar de har när det går på detta sätt upprepade gånger. När en vårdare glömmmer att låsa en celledörr blir det stor utredning och en eventuell påföljd. När det misshushålls med statliga medel får höga vederbörande en annan tjänst och rådgivarna fortsätter som inget har hänt. Organisationen är i vertikal obalans och det goda som uppnåtts innehållsmässigt kan fortare än vi inser förbytas i en sämre kriminalvård igen. Ska kriminalvården spara är det i första hand inte lokalt utan i överbyggnaden.

De vid 1M inrättade sex regionala staberna skulle vara en stödresurs inte minst till kvc:erna, i och med att ”experterna” hämtades från de tidigare lokala myndigheterna. Inte minst den geografiska distansen mellan stab och kvc gör att det inte alltid fungerar på detta sätt. Jag uppfattar det som att fler av stabspersonalen tyvärr och i högre grad mer blir betraktade som inspektörer och kontrollörer i den lokala verksamheten och i första hand blir ett verktyg för överbyggnaden snarare än som ett nära stöd lokalt, i den mån de märks av lokalt över huvud taget. Inte sällan handlar det i huvudsak om att begära att man lokalt ska besvara enkäter/upp-följningar för sammanställning och vidarebefordran via regionstaben till HK. Det finns också en uppfattning att merparten av stabens arbete mer är inriktat mot HK – rätt eller fel. Vidare upplevs 1M inte vara 1M utan snarare 6M med som bäst regional praxis etc.

Det är kanske då inte så märkligt att kraven ”ovanifrån” upplevs ha ökat och att vi har en organisation i obalans vertikalt: fler ”tänkare” och kravställare men i princip

samma antal mottagare och ”görare”. Frågan är varför det nästan alltid blir på detta sätt efter en omorganisation? Och varför kärnverksamheten och där våra klienter finns inte tillgodoses med samma, som det tycks, ”automatik”. Den bedöms snarare numera genom verksamhetsanalyser där varje befattning noggrant skärskådas. Detta är inte fel i sig, men den noggrannheten borde gälla hela KV-organisationen! Det inte alltför ovanliga tillvägagångssättet är att man förändrar på en nivå i taget i stället för att se KV som ett sammanhängande system – kommunicerande kärn – där förändringar

” *Behöver en tillräckligt bra kriminalvård egentligen den regionala nivån?*

i en del av systemet rimligen påverkar andra delar i systemet. Så, har vi rätt resurser på alla nivåer, och hur får vi en organisation i balans? Jag är säker på att vi kan ”slimma” organisationen även på HK och regionalt utan att detta skulle bli en sämre verksamhet i vårt kärnuppdrag och i fråga om ”Bättre ut”. Och behöver en tillräckligt bra kriminalvård egentligen den regionala nivån?

Parkinsons lag: ”Arbete expanderar alltid så att det fyller anslagen tid” och däri att ”tjänstemän skapar arbete åt varandra” och ”tjänstemän strävar efter att få fler underlydande – inte rivaler”, är tänkvärda ”sanningar” att beakta här. Jag var själv med i 1M-utredningen under en tid men hoppade av då min bild av hur en ny KV-organisation borde vara inte stämde med vad som ”var på väg” i utredningsprocessen. Utgångspunkten för arbetet i arbetsgruppen för 1M var: Hur många kan en GD ha i sin lednings-

grupp? Tänk om utgångspunkten i stället hade varit: Hur möjliggör vi bästa möjliga kriminalvård ("Bättre ut") i den lokala organisationen inom ramen för oss tilldelade medel och vilken organisation behöver vi för att uppnå detta? Känns som om jag fått rätt i mycket.

Vidare: med det vp/uppdragssystem vi idag har blir gärna flertalet uppdrag "lika viktiga". Det finns exempel på andra styrsys-

tem som skulle fokusera kärnverksamheten betydligt bättre och göra det ännu tydligt vilka strategierna och framgångsfaktorerna är och hur vi ska arbeta för att bli ännu effektivare i vårt kärnuppdrag. Och när det gäller besparingar måste man även våga göra tårtbitsbesparingar i överbyggnaden. Allt är inte lika viktigt för Kriminalvårdens huvuduppdrag. ■

Sten-Åke Lövdahl

Sten-Åke Lövdahl arbetar idag på anstalten Skänninge och är "snart pensionär på riktigt".

Kulturen expanderar – på Österåker

Av Ulf Kjell Gör

Kulturprojekten på anstalten Österåker har varit många genom åren. Några spektakulära, andra bara omtalade, de flesta ambitiösa och något till och med trendskapande. Johnny Cash och Eartha Kitts framträdanden var sensationella. Regissören Kaj Ahnhems teaterprojekt en unik serie av uppsättningar. Idag satsar vi på en bredare repertoar.

När jag berättar för någon att jag arbetar med kulturprojekt inom Kriminalvården, så får jag ofta ett roat leende till svar.

– Men rymmer dom inte hela tiden?

För de allra flesta är Kriminalvårdens externa teaterprojekt synonymt med dramatiska rymningar. Många minns några Kumlaintagnas flykt från Göteborgs Stadsteater inför premiären av ”I väntan på Godot” i slutet av 80-talet. Eller Lars Noréns ”7:3”, en teaterproduktion som skapade en plattform för nynazistisk propaganda framförd av fångelsedömda.

Samtidigt, på Österåker, jobbade teaterregissören Kaj Ahnhem oförtrutet vidare med de intagnas skådespelarambitioner. Under fjorton år pågick denna teatermaraton. Kajs arbete landade aldrig på kvällspresens löpsedlar. Det väckte förvånansvärt li-

ten uppmärksamhet utanför murarna. Det inspirerade och utvecklade istället de som medverkade.

Österåkersanstalten har sedan öppnandet 1969 burit på möjligheter att förverkliga allehanda kulturaktiviteter. Stolt som en kyrka står hon där, Forum. En samlingslokal och teater, centralt placerad i hjärtat av Ahuset. Välanvänd och i behov av renovering, men inte förbrukad. Andra lokaler för kulturutövande är t.ex. vår keramikverkstad, biblioteket, musikstudion, filmklubben, yogastudion och en konstateljé.

” *Om man vill arbeta med komik, drama, dans och musik på anstalt, så är revy en perfekt form.*

Inför höst/vinter/vår 2011-2012 satsar vi brett och förhoppningsvis klokt på revy, musikteater, storytelling, måleri och körsång som nya projekt. Dynamiska komplement till vår rika basverksamhet.

Om man vill arbeta med komik, drama, dans och musik på anstalt, så är revy en perfekt form. Revyn kan i princip omfatta all sorts scenkonst. Allvar och skämt. Appell

och slapstick. All slags talang får plats. Och revyn är inte så känslig för avhopp. Alla som någon gång satt upp en pjäs på ett fängelse vet hur ovälkommet dramatiskt det blir då Hamlet plötsligt tvingas lämna ensemblen. Men revyformen klarar som sagt oftast oväntade förändringar.

Med Österåkersrevyn arbetar vi i tre grupper. En teknik, en manus och en produktionsgrupp. Tekniken tar hand om ljus, ljud och scen. De intagna renoverar utrustning, skapar scen och salong, hänger och sätter ljus, spelar in och designar ljud. Ett hårt och tålmodskrävande samarbetsprojekt. Manusgruppen skriver, lånar, bearbetar men kanske allra mest, kollar hur andra gör. Varför är den där uppfinnarsketchen från Lorry (1) så rolig? Vad är det som gör Plankan (2) genialisk. Produktionsgruppen består av de som vill stå på scen. Individuellt eller kollektivt. Skådespela, sjunga, spela musik, vara rolig, säga något viktigt, synas, dansa...

Mitt jobb innefattar inte att ge regi. De här killarna är inte skådespelare och ska heller inte behandlas som sådana. Jag försöker inte överföra min tolkning av sketchen/ sången/ dramat på någon eller några, som i sin tur ska gestalta detta. Snarare håller jag mig till att se talangen, skapa möjligheten och sätta in det i ett sammanhang som är kreativt och tryggt för den medverkande. Det här är ett långsiktigt arbete. Processen omfattar några månader och har potential att årligen återkomma. Premiär i december 2011.

Storytelling eller berättande är en viktig ingrediens i vardagsdynamiken på kåken. Vi vill få mer liv i detta berättande. Med mer liv menas att vill vi inspirera berättaren att arbeta med att utveckla innehållet och språket, redigering, attityd, gestaltning, perspektiv, samt inte minst viktigt, att på allvar ta in lyssnaren. Vi kör storytelling i små grupper. Projektet bedrivs bland kvinnor och män. Kvinnorna från gemensamheten på häktet och männen från behandlingsavdelningarna. Var grupp för sig. Pelle Olsson, från Berättarnätet Öst, leder samtalen.

Måleri låter kanske för avancerat för de flesta intagna eller häktade, men är det absolut inte. Projektet går ut på att måla av varandra, en modell eller ett stilleben. Att utveckla sin teknik och analysera resultatet. Att våga loss på duken. Duken, som här består

” *Körsång har utövats på fängelser i alla tider*

av uppspänt brunt golvpapper på en träskiva, som vilar på ett staffli. Teknikerna är många och personliga. Arbetet leds av Veronica Ralston, en expressiv konstnär från Skarpnäcksateljén. De som vill får ställa ut sina alster. Och precis som med storytelling, så omfattar projektet både män och kvinnor.

Körsång har utövats på fängelser i alla tider. Att sjunga tillsammans är oerhört utvecklande. I Sverige har inte körsång på an-

1 En sketch från Lorry- Patentverket och uppfinnaren från Sundbyberg, med Peter Dalle och Claes Månsson.

2 The plank, en klassisk brittisk sketch med Eric Sykes och Tommy Cooper (1967).

stalt blivit något riktigt stort, ännu. Många körprojekt har ambitiöst bedrivits på t.ex. Viskan och Mariefred. Men ingen svensk anstaltskör kommer i närheten av danska Fangekoret – Fångarnas kör, från Statsfængslet i Vridsløselille. En unik och positiv förebild att inspireras av. Fangekoret har existerat under drygt 15 år. Jag hoppas att vi lyckas få hit dem på ett gästspel snarast. I detta projekt samarbetar Österåker med Mariefred och Salberga. Ett par norska fångelser har också visat intresse för Fangekoret.

” *Vi kan inspirera, berika och utveckla varandra*

Resultatet av ett dylikt gästspel kan betyda mycket för utveckling och tillväxt av körsångare på anstalt. Många är de körer och organisationer som vill hjälpa fram körsång på fängelse. Sveriges Körförbund, Föreningen Sveriges Körledare och inte minst landets alla lokala körer är några exempel.

För att ytterligare krydda kulturaktiviteterna så lockar vi till oss föreläsare och inspiratörer från många olika områden i samhället. Anders Ahlmark; kartografen från Sjöfartsverket som blev ”Fången på fyren”, Magnus Bettné; en egenartad ståuppkomiker, Ivan Daza; skaparen av Blatteförmedlingen och Jobbfabriken, Marianne Lind-

berg De Geer; en unik mångkonstnär, Hans Lundquist; en dynamisk musiker som kan få vem som helst att sjunga...

På Österåker består ASV- Annan Strukturerad Verksamhet, av två och en halv tjänst. Magnus Lundman ansvarar för friskvård, idrott och film, Eva Lodenius för bibliotek, hemkunskap och keramik och jag själv för det som blir över. Vi arbetar intensivt, gränsöverskridande, lustfyllt och tillsammans med ett mycket gott stöd från Jörgen Nordin, kriminalvårdschef på Österåker.

Jag ser ett stort behov av nätverkande, dialog och samarbete mellan kollegor med liknande arbetsuppgifter inom Kriminalvården. Vi kan inspirera, berika och utveckla varandra.

Nämnde jag att denna kulturexpansion på Österåker till stor del är finansierad genom externa medel? Resurserna kommer från t.ex. fonder, stiftelser, bildningsförbund, näringsliv och privatpersoner.

Ulf Kjell Gür

Har arbetat som teaterchef på Göteborgs Stadsteater och Sandrews, som marknadschef på Dramaten och Uppsala Stadsteater, som producent på Dramaten, Stockholms Parkteater, Boulevardteatern, Pistolteatern och Teater Aurora. Har varit artist, musiker, kompositör och textförfattare på WEA Metronome och CBS Records.

Sveriges framtida narkotikasituation

Bengt Svensson, professor i socialt arbetet vid Malmö Högskola, har i Missbrukutredningens forskningsbilaga – Missbruket, kunskapen och vården SOU 2011:6 – försökt att beskriva narkotikasituationen i ett framtidsperspektiv. Utvecklingen av narkotikamissbruket i det svenska samhället har stor betydelse för Kriminalvården. Svensson har gjort en trendanalys och prognoser som bygger på statistik och forskning. Prognosen bygger på att det fanns 29 500 tunga missbrukare 2009 och han beräknar att det år 2020 kommer att finnas cirka 46 000 tunga missbrukare.

Svensson pekar på att det finns ramfaktorer på makronivå som påverkar narkotikasituationen i ett land. Det är lagstiftning, kulturella faktorer som kan sammanfattas med begreppet tidsanda, ekonomiska förhållanden, prevention och insatser av vård. Förändringar av någon av faktorerna påverkar tillgången och efterfrågan av narkotika.

Det är lagstiftningen som avgör vilka rusmedel som är illegala eller legala. Normer som beror på tidsandan har också en stor betydelse. Tidsandan beskriver Svensson i grova drag som att tider av hedonism avlöses av puritanism som sedan övergår i ett nor-

maltillstånd. Han ser det som en dialektisk process där tesen avlöses av sin antites och övergår sedan i syntes. Puritanism beskrivs som sparsamhet, självdisciplin, återhållsamhet med droger och sträng sexmoral, och hedonism beskrivs som fest, njutning, rusmedelsanvändning och en frigjord sexualitet. Tidsandan sätter en ram för hur illegala droger sprids i befolkningen. Nya ungdomsgrupper vill också profilera sig i förhållande till föregående generation.

Svensson gör bedömning att den framtida tonvikten inom missbruksvården kommer att vara farmakologiska interventioner med betoning på läkemedelsbehandling fortsätter att öka, både avseende opiater och centralstimulantia. När den medicinska underhållsbehandlingen byggs ut finns det en risk för att de kompletterande psykosociala insatserna minimeras, vilket försämrar vården. Svensson förväntar sig att det i framtiden kommer en diskussion kring underhållsförskrivning av lagligt heroin.

Svensson refererar till en grupp engelska forskare som tar upp ett antal konsekvenser om man får ett kraftigt ökat narkotikamissbruk.

1. Fler narkotikarelaterade dödsfall.
2. Fler personer med infektionssjukdomar som hiv och hepatit.
3. Fler barn som växer upp i missbruksfamiljer.
4. Mycket stora ekonomiska och sociala kostnader.
5. Ökning av den narkotikarelaterade brottsligheten.
6. Ökad synlighet av personer med narkotikamissbruk i den offentliga miljön. Fler som har en anhörig med narkotikamissbruk.
7. Den illegala och legala ekonomin växer samman i allt större utsträckning.
8. Ökat politiskt inflytande för personer som är verksamma inom narkotikahandeln.
9. Förändrad narkotikapolitik som en anpassning till de ökade problemen.
10. Förändringar i utrikespolitiken i förhållande till de länder där narkotika produceras.
11. Förändringar i attityder till personer med narkotikamissbruk.

För att få en bredd på framtidsbedömningen har Svensson skickat en enkät till utvalda experter. De var 21 som besvarade enkäten. Experterna bedömer att tillgången på narkotiska preparat även i framtiden kommer att vara stor. Sannolikt kommer utvecklingen med nya preparat som liknar de etablerade drogerna att fortsätta. De förutspår en ökning av missbruk av kokain, cannabis och buprenorfin (subutex, suboxon). Den dåliga samhälls ekonomin, bostadssegregationen och svårigheten för ungdomar att ta sig in på arbetsmarknaden kan vara en drivkraft för ökad drogkonsumtion. Experterna tror inte att cannabis kommer

att legaliseras. Om EU skulle avkriminalisera cannabis så skulle Sverige vara ett av de sista länderna inom EU som skulle anpassa sig till detta. Kopplingen mellan samhälls ekonomi och missbruksvård tas upp många av experterna. När skatteintäkterna minskar i kommuner och landsting är personer med narkotikamissbruk en grupp som riskerar att hamna i skymundan.

Prognos över missbruksutvecklingen

Socialstyrelsen senaste bedömning över nivån på antalet personer med ett problematiskt narkotikamissbruk var 29 500. Siffran är en uppskattning som baserar sig på rapportering av diagnoser i samband med utskrivningar som svenska sjukhus är skyldiga att göra till Statistiska Centralbyrån och Socialstyrelsen. Den siffran används som bas för prognoserna. De antaganden som ligger till grund för prognoserna är:

- Befolkningen ökar enligt SCB:s prognos. 0,6 procent av befolkningen i ålder 20-59 år beräknas ha ett problematiskt missbruk.
- Äldre generationer med obetydlig erfarenhet av narkotika avlöses av generationer där narkotika har använts i större utsträckning (räknar bort hälften 75 % av ökning på grund att tillflödet består till stor del av gruppen nedan).
- Ungdomsarbetslösheten är hög. Det har traditionellt inneburit ökad användning av narkotika. Tidsandan bidrar också till ökningen.
- Andelen kvinnliga narkotikakonsumenter kan förväntas öka, eftersom kvinnors alkoholanvändning ökar, vilket brukar samvariera med större benägenhet att använda narkotika.

- Importen av narkotika underlättas av den ständigt ökade internationella handeln och kontakter via internet.
- Flyttströmmar till och från Sverige innebär ett ökat inflytande från omvärldens syn på narkotika som är mindre negativ än i Sverige.
- En reduktion på grunddödlighet, missbruksbehandling och att missbrukare slutar på egen hand.

Svensson diskuterar även åtgärder för att dämpa ökningstakten och konstaterar att samhället får förlita sig på narkotikapolitikens tre ben, kontroll, prevention och vård. Kontroll består av insatser från tull och polis för att minska tillgången på narkotika. Både prevention och vård kan indelas i begreppen primär, sekundär och tertiär prevention. Primär prevention är att minska ungdomsarbetslösheten, förbättra ungdomars generella livsvillkor, vetenskapligt baserad och

Orsak	2015	2020
Bastal	29 500	35307
Befolkningsökning	+ 970	+ 886
Nya befolkningskohorter med narkotikaerfarenhet	+ 1097	+ 1981
Ungdomsarbetslöshet och tidsanda	+ 12 000	+ 22000
Förändringar i kvinnors konsumtion	+ 740	+ 1076
Total nyrekrytering	14 807	25 943
Avgång pga dödfall, behandling och självläkning	- 9 000	- 15 000
Total	35 307	46 250

balanserad information om de risker som narkotikaanvändning innebär. Sekundär prevention är insatser för riskgrupper, exempelvis ungdomar som har svårigheter i skolan, svårt att komma in på arbetsmarknaden, uppväxta i missbrukfamiljer, med mera. Tertiär prevention är insatser för personer som är inne i ett missbruk. Satsningar på vård leder att fler lämnar missbruket och att färre dras in nytt missbruk på grund av att aktiva missbrukare ofta är inblandade i narkotikahandel och därmed bidrar till spridningen.

Om Svensson prognoser stämmer så innebär det en ökning om nästan 17 000 tunga missbrukare till år 2020. Vilka krav ställer detta på den framtida kriminalvården? Skulle samma förhållande mellan antalet tunga missbrukare och antalet narkotikamissbrukare i anstalt 2010 råda, då kommer antalet narkotikamissbrukare i anstalt att öka från 1 625 år 2010 till 2 550 år 2020. ■

Vårdare misshandlad till döds

En kriminalvårdare vid häktet Huddinge misshandlades den 3 oktober så allvarligt av en intagen på häktet att hon avled av skadorna. Händelsen inträffade i samband med att den intagne skulle tas ut för en promenad i häktets rastgård. Den kvinnliga vårdaren, född 1986, var ensam när hon tog emot den intagne vid hissen, trots att det fanns beslut om att de skulle ha varit två. En kollega till kvinnan fanns i direkt anslutning till rastgårdarna. Vid sidan av brottsutredningen har Kriminalvården inlett en intern utredning som ska ge svar på om myndigheten har brustit i rutiner och om något fel har begåtts.

Hot och våld är relativt vanligt förekommande inom kriminalvården, men att en anställd skadas allvarligt eller till och med dödas av en klient är mycket ovanligt. Senast en tjänsteman i Kriminalvården dödades av en klient var på 1930-talet.

Förbud mot ensamarbete

Som en direkt konsekvens av dödsmisshandeln på Huddinge den 3 oktober beslutade Arbetsmiljöverket

att minst två kriminalvårdare måste närvara vid förflyttning av intagna på häktets promenadavdelning. Beslutet gäller från den 11 oktober. Den 21 oktober beslutade Arbetsmiljöverket om ett tillfälligt förbud mot allt ensamarbete på häktet Göteborg. Skälet i det fallet var upptäckta brister i överfallsalarmen.

Fotboja för ungdomar blir frivillig

Det blir SiS ungdomshem Råby i Lund, Klarälvsgråden i Deje, Sundbo i Fagersta och Fagared i Lindome som är först ut i landet med elektronisk övervakning av brottsdömda ungdomar. Det är nu också klart att övervakningen, som sker med hjälp av gps-teknik, kommer att ske i liten omfattning och blir frivillig för ungdomen. Lagen som gör det möjligt att använda elektronisk övervakning på ungdomar som döms till slutna ungdomsvård trädde ikraft den 1 augusti. (Källa: Regeringen, pressmeddelande och SiS)

Pojkar med y-namn blir oftare kriminella

Män som heter Conny, Benny eller Sonny i förnamn tycks löpa något större risk

att hamna i fängelse. Det framgår av en studie utförd vid Handelshögskolan i Stockholm. Enligt de båda studenterna som står bakom magisteruppsatsen "Prison and prejudice: The Y-name syndrome", löper män med y-förnamn två och en halv gång så hög risk att förekomma i Kriminalvårdens register som män med de vanligaste svenska förnamnen, Mikael, Per och Stefan. Enligt Mikael Söderström och Erik Segerborg, som står bakom studien, är den troligaste förklaringen till fenomenet skillnader i socioekonomiska bakgrundsfaktorer, som föräldrars utbildningsnivå, inkomst och förmögenhet, sjukdom och arbetslöshet. (Källa: DN med flera medier)

Ny entreprenör för halvvägshus i Stockholm

Efter fyra års drift har halvvägshuset i Stockholm och Göteborg varit föremål för en ny upphandling inför den nya avtalsperioden på två plus två år. Denna upphandling är nu avslutad. I Göteborg blir det Skyddsvärnet som får fortsätta driva halvvägshuset, men i Stockholm blir det en ny entreprenör. Attendo lämnade det billigaste anbudet och har tilldelats

uppdraget. Beslutet innebär att halvvägshuset kommer att flytta till området Uttran, som är ett före detta sjukhusområde i södra Stockholm.

Det nya halvvägshuset ska vara i drift 1 november och diskussioner har inletts med nuvarande entreprenören Björka om hur övergången ska kunna bli så smidig som möjligt. (Källa: Kriminalvården)

Strängare straff vid upprepade brott föreslås

Det svenska straffsystemet håller på att reformeras. Svea Hovrätts president Fredrik Wersäll leder en utredning om påföljdssystemet som ska vara klar nästa år. Men redan nu berättar han att han vill att straffet vid ett första brott ska mildras medan det vid återfall ska bli strängare. Wersäll vill också införa en ny påföljd, så kallat villkorligt fängelse, som innebär ett tidsbestämt fängelsestraff som bara verkställs om personen missköter sig. Fredrik Wersäll tror att ett tidsbestämt villkorligt straff skulle göra det tydligare för den dömda hur rättsväsendet bedömer ett visst brott, jämfört med villkorlig dom som finns i dag. (Källa: SR Ekot)

Ökade anslag till domstolarna och Säpo

Domstolarna får 15 miljoner kronor i ökade anslag för 2012 och 30 miljoner kronor från och med 2013. Anslagen ska öka domstolarnas möjligheter att upprätthålla en god säkerhet i domstolslokalerna.

- Domstolarna är centrala för ett väl fungerande rättssamhälle. Det är därför viktigt att alla som besöker och verkar i domstolarna känner sig trygga och säkra där, säger justitieminister Beatrice Ask.

De ökade anslagen ska vidare möjliggöra för domstolarna att anställa ytterligare ordningsvakter samt installera fler larmbågar för att förhindra att till exempel vapen tas in i domstolslokalerna.

Säkerhetspolisen får 85 miljoner kronor i ökade anslag 2012 och 55 mnkr fr.o.m. 2013. De ökade anslagen ska förbättra Säpos förmåga att upptäcka och bedöma hot, öka skyddet av vitala funktioner i samhället samt utveckla Säpos förmåga att reducera hot och sårbarheter.

(Källa: Regeringen, pressmeddelanden)

Telefonsamtal ska hindra återfall

Det finns stora möjligheter att använda automatiserade telefonintervjuer för att läsa av villkorligt frigivnas psykiska status i syfte att undvika återfall i brott. Den

slutsatsen dras i en studie från Kriminalvården som gjorts med 108 fängelse-dömda som just frigivits villkorligt. Undersökningen skulle ta reda på om systemet går att använda för att påverka klienterna genom enkla rekommendationer som lämnas från en central dator.

De som genomförde huvuddelen av intervjuerna rapporterade ett bättre mående samt mindre sug efter och bruk av alkohol och droger än övriga. (Källa: Sirén och Kriminalvården)

Nytt häkte i Helsingborg invigt

Ett nytt kriminalvårdshus som samlar frivård, transporttjänst och Skånes numera största häkte invigdes den 22 september i Helsingborg. Häktet är beläget i området Berga och ligger granne med stadens likaledes nybyggda polishus.

Sex självmord i kriminalvården

Under årets nio första månader begick sex intagna i kriminalvård självmord, varav tre i anstalt. De senaste två självmorden inträffade i häktet Göteborg (augusti) och i anstalten Kirseberg i Malmö. (Källa: Kriminalvården)

MINNESORD

I början av sommaren, när naturen var som vackrast, nåddes vi av budet att Ville Karlström gått bort, 85 år gammal.

Ville betydde under lång tid mycket för svensk kriminalvård som nydanare och utvecklare. Han biträdde som expert i början av 1970-talet kriminalvårdsberedningen (SOU 1972:64) som utvecklade de grundläggande principerna i 1945 års banbrytande verkställighetslag och som resulterade i 1974 års kriminalvårdsreform. Den dömdes integritet och rätt till human behandling var huvudingredienserna i denna reform – något som Ville värnade om under hela sin verksamma tid i Kriminalvården. Dessa grundtankar återfinns också i den nya fängelselagen som trädde i kraft den 1 april 2011.

Som chef för ungdomsanstalten Skenäs under många år tog Ville Karlström bl.a. initiativet till den byggnadsarbetarutbildning som med stöd av både byggnadsfacket och arbetsgivarorganisationen under lång tid bedrevs där. Bland elevbyggena återfinns bl.a. de första djurstallarna i Kolmårdens djurpark.

Med sin centrala placering i kriminalvårdsverkets ledning under många år kom Ville att ha stor betydelse för den kriminalvårdspolitiska utvecklingen. Han var starkt inspirerad av den dåvarande justitieministern Lennart Geijer och hade stort inflytande över teoriernas omvandling till praktisk verklighet. Man brukar säga att ideologi är teori och praktiken den politiska verkligheten. I detta arbete hade Ville en central roll.

Ville var värmlänning, hans kynne och förmåga att se det humoristiska även i dystra stunder, t.ex. i samband med orimliga besparingskrav från regeringen, var typiskt för denne värmlänning. Det man gärna minns är hans ögon, alltid vakna och en okynnig glimt.

Också för denna tidskrift var Ville av stor betydelse. Han ingick under många år i redaktionskommittén och lyckades dessutom vid flera tillfällen övertyga en ibland något motvillig generaldirektör att medge generösa stödprenumerationer, något som räddade tidskriftens fortsatta tillvaro.

En inte särskilt känd del av Villes verksamhet var hans ständiga sökande efter ämnen till framtida chefer på olika nivåer i verksamheten. Han fann många duktiga medarbetare och medverkade till deras befordran. Något som påverkade utvecklingen i positiv och human riktning.

Generaldirektören Bo Martinsson ledde kommittén i Europarådet som utarbetade de tidigare versionerna av de Europeiska fängelsereglerna. Svenska regeringen lovade utan reservation att Sverige ska följa dessa regler. Ville fanns med bland de rådgivare som generaldirektören hade som bollplank här hemma. På det sättet blev den svenska och internationella kriminalvårds-politiken sammanvävda i sin ideologiska grund.

Ville efterlämnar sin hustru Karin och sina två söner med familjer. Karin arbetade hela sitt liv i Kriminalvården och betydde mycket som inspirationskälla och stöd för Ville.

Per Colliander Gunnar Engström

Vill du debattera kriminalvård?

Tidskrift för Kriminalvård är öppen för alla som vill debattera kriminalvård utifrån humanistiska utgångspunkter. Ditt bidrag kan grunda sig i vetenskap och/eller erfarenhet, privat eller professionell.

Inled en ny debatt redan idag – skriv till:

Tidskrift för Kriminalvård

Box 2562

403 17 Göteborg

031-752 88 17

dennis.karlsson@kriminalvarden.se